

Hankkeen loppuraportti

Dnro 179/3109-2019

Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen koltta-alueella -hanke

Saa'mi kuel'lee'lemkulttuur –
ä'rbvuõdlaž teäđ miärktõs, ruõkkmõš da äu'kkummuš sää'mvuu'dest -ha'ñkkõs

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Jie'lemvuo'kk-, trafik- da pirrõskõskõs

Kolttakulttuurisäätiö 2022 Sää'mkulttuurifondd

Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttalaueella

Hankkeen loppuraportti

Sisällysluettelo	2
Tiivistelmä	3
Johdanto	4
1. Hankkeen tavoitteet	6
2. Osapuolet ja yhteistyö	7
3. Tulokset	9
3.1 Menetelmät ja aineisto	9
3.2 Tulokset	9
Kolttasaamelaisen kalastusperinteen nykytila	9
Ilmastonmuutos ja muuttuvat keliolosuhteet	9
Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset	10
Teknologian ja kalastusvälineiden kehitys	11
Kuka, mitä, miten, missä, milloin ja miksi on kalastettu ja kalastetaan nykyään?	12
Kolttasaamelainen kalastusvuosi	12
Viranomaisten hyödynnettävissä olevaa tietoa	15
Tiedon tallentaminen	15
Sanaston tallentaminen	16
Nuottaus	17
3.3 Toteutusvaiheen arviointi	18
3.4 Julkaisut	20
4. Tulosten arviointi	23
4.1 Tulosten käytännön sovelluskelpoisuus	23
4.2 Tulosten tieteellinen merkitys	23
5. Lähdeluettelo	25
6. Liitteet	26

Tiivistelmä

Kolttakulttuurisäätiön ”Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttaluodeella” –hankkeessa kerättiin ja tallennettiin kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyvää tietoa eri muodoissa. Hankkeen johtoajatuksena oli vastata kysymyksiin kuka, mitä, miten, missä, milloin ja miksi on kalastettu ja kalastetaan nykyään.

Hankkeen tavoitteet jakautuivat neljään osioon, joissa

1. kerättiin tietoa perinteiseen kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyen,
2. tallennettiin kalastukseen liittyvää kolttasaamelaisten perinteistä tietoa,
3. tallennettiin kalastukseen liittyvää kolttasaamenkielistä sanastoa sekä
4. elvytettiin kolttasaamelaista nuottausperinnettä.

Lisäksi hankkeessa pyrittiin tallentamaan eri kolttasaamelaisten perheiden perinteiset, vakiintuneet kalastuspaikat sekä niissä mahdollisesti vuosien saatossa tapahtuneet muutokset.

Hanke toteutettiin pääasiassa Inarin kunnassa kolttaluodeella ja siinä haastateltiin kolttayhteisön jäseniä. Hankkeen keskeisiä toimenpiteitä olivat kolttayhteisön jäsenten haastattelut sekä jo olemassa olevan tiedon kerääminen ja yhteensovittaminen uuden tiedon kanssa. Hankkeessa kerättiin myös video- ja valokuvamateriaalia erilaisista kalastustavoista ja -perinteistä.

Hankkeen toteutusajka oli 13.1.2020–30.11.2021 (23 kuukautta).
Hankkeen budjetti oli 86 380,00 euroa.

Tässä loppuraportissa on hyödynnetty suoraan osia hankkeen väliraportista (28.10.2020), niiltä osin, kun ne edelleen ovat relevantteja ja paikkaansa pitäviä.

Maaliskuu kolttsaamenkieliseen seinäkalenteriin 2021: Mikko Feodoroff juomuksilla Suolijärvellä 1975. Kuva: Jorma Puranen.

Johdanto

Kolttsaamelaiset ovat yksi kolmesta nykyisen Suomen valtion alueella elävistä Saamen kansaan kuuluvista saamelaisryhmistä. Kolttsaamelaisia asuu edelleen myös nykyisten Norjan ja Venäjän alueilla, ja heillä on rikas ja omaleimainen kieli ja kulttuuri. Kolttsaamen kielen puhujia on Suomessa tällä hetkellä noin 300, ja Unesco onkin luokitellut kolttsaamen vakavasti uhanalaisten kielten joukkoon (UNESCO 10.2.2022). Kolttsaamelaisien perinteisiä elinkeinoja ovat kalastus, poronhoito, metsästys, käsityöt ja keräily, ja ne muodostavat tärkeän pohjan kolttsaamelaisen kulttuurin elinvoimaisuudelle.

Kolttalain (253/1995) 2 §:ssä mainitun koltta-alueen pääelinkeinoja tänä päivänä ovat poronhoito ja matkailu, lisäksi palveluala ja julkinen sektori työllistävät jonkin verran. Kalastus on edelleen merkittävässä osassa useimpien perheiden taloudessa erityisesti kotitarvekalastuksen muodossa (esim. Itkonen 2018). Kalastuksen merkityksestä sekä asemasta kolttsaamelaisessa kulttuurissa ja arjessa kautta aikain kertoo laaja kirjo erilaisia perinteisiä kalastusmuotoja aina nuottauksesta juomusteluun (ks. myös Itkonen 2018, 39-42). Kolttsaamelainen kalastus ja myös pyyntimuodot kehittyvät, sopeutuvat ja löytävät myös nykyaikaisia muotoja, ja kalastus on edelleen kulttuurin lisäksi useille henkilöille myös vahva osa kolttsaamelaista identiteettiä.

Kolttsaamelaisien perinteinen tieto on yhteisöllistä tietoa, jonka ylläpitämisessä ja siirtämisessä vanhemmilla, isovanhemmilla ja kolttsaamelaisella yhteisöllä on keskeinen merkitys. Kolttsaamelaisen perinteisen tiedon siirtyminen sukupolvelta toiselle on vaikeutunut ja jopa katkennut mm. sotien, uudelleenasettamisen ja suomalaistamisen vaikutuksesta. Siksi Kolttakulttuurisäätiö on nähnyt tärkeäksi tämän hankkeen avulla tallentaa kolttsaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyvää tietotaitoa myös tuleville sukupolville. Hankkeessa perinteinen tieto on nähty koko ajan tasa-arvoisena muun eri tavoin tuotetun tiedon kanssa, mikä heijastuu myös tässä loppuraportissa esitettävissä tuloksissa.

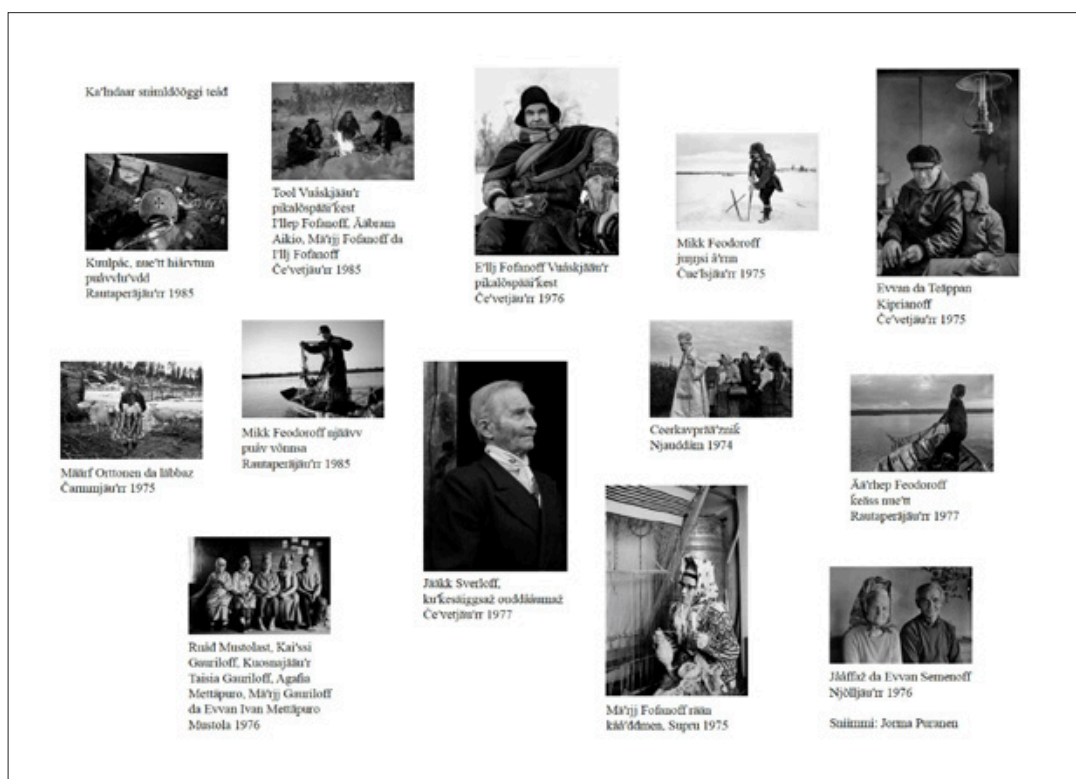
Kolttakulttuurisäätiön sai Lapin ELY-keskukselta myönteisen rahoituspäätöksen Kolttsaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen koltta-alueella –hankkeelle 16.9.2019. Hankkeen aloitus viivästyivätammikuulle 2020 ja alun perin hankkeen oli määrä päättyä 14.4.2021. Hankkeelle haettiin jatkoaikaa 28.10.2020 pidetyssä ohjausryhmän kokouksessa (3/2020), ja sitä myönnettiin 30.11.2021 saakka.

Hanke on toteutettu Inarin kunnassa Koltta-alueella, missä kerättiin suurin osa hankkeen aineistosta ja tuotettiin myös suurin osa hankkeesta julkaistavasta materiaalista.

Hankkeen vastuullisena johtajana toimi Kolttien luottamusmieheksi Veikko Feodoroff ja hanketyöntekijänä aikavälillä 13.1.2020 - 7.8.2020 toimi Laura Olsén-Ljetoff ja 1.9.2020-30.11.2021 Jarno Mäki. Kolttakulttuurisäätiössä 14.1.2020 - 30.4.2021 välisenä aikana hanketyöntekijänä sekä talous- ja toiminta-assistenttina työskennellyt Chiara Seri huolehti hankkeen hallinnollisten asioiden hoidosta yhdessä Kolttakulttuurisäätiön asiamiehen Mari Gauriloffin kanssa. Mirva Tapaninen aloitti Kolttakulttuurisäätiön talous- ja toiminta-assistenttina 8.3.2021 ja jatkoi Chiara Serin aloittamaa hallinnollista työtä Kolttsaamelainen kalastuskulttuuri-hankkeen loppuun saakka. Kesällä 2020 hankkeessa työskentelivät nuottaajina Tauno Porsanger sekä Tuomas Kiprianoff.

Hankkeelle perustettiin ohjausryhmä, jossa Kolttakulttuurisäätiötä edusti Veikko Feodoroff, Lapin ELY-keskusta Anne Ristioja, Nellim-Keväjärven alueen Kolttien kyläkokousta Matti Kyllönen, Näämön alueen Kolttien kyläkokousta Juha Feodoroff sekä Metsähallitusta Markku Seppänen. Ohjausryhmä piti hankkeen aikana yhteensä kuusi kokousta.

Hankeraportin kannen pääkuvassa on kolttsaamenkielisen seinäkalerin 2021 kansi, jossa on kolttsaamelaisen suvun kuvioin koristeltu nuotan povilauta, *kuulpâc*. Kuva on otettu Rautaperäjärvellä vuonna 1985 ja sen, kuten kalerin muutkin kuvat on kuvannut tunnettu valokuvaaja Jorma Puranen. Puranen kuvasi kolttsaamelaista elämää Sevettijärvellä ja Nellimissä etupäässä 1970-luvulla. Kalastusteema oli neljällä kuvalla esillä kolttsaamelaisessa seinäkalerissa 2021 ja hanke osallistui kalerin painokustannuksiin.

Kolttsaamenkielisen seinäkalerin 2021 lopussa on kuvakoonta, jossa on kaikki kalerin kuvat ja niiden taustatiedot kolttsaameksi. Kuvat: Jorma Puranen.

1. Hankkeen tavoitteet

Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttala-alueella -hankkeelle asetettiin lähtökohtaisesti kunnianhimoiset tavoitteet suhteutettuna hankkeen keston. Pääpaino hankkeen tavoitteissa oli kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyvän tiedon keräämisessä ja tallentamisessa eri muodoissa. Tämä lisäksi hankkeessa kerättiin koltansaamenkielistä kalastukseen liittyvää sanastoa ja pyrittiin elvyttämään kolttasaamelaista nuottausperinnettä.

Hankkeen tavoitteena olivat:

- Selvittää kolttasaamelaisten kalastusperinteen nykytilaa sekä tutkia ja tallentaa kolttasaamelaisten perinteistä tietoa kalastuksesta.
- Selvittää kolttasaamelaista perinnekalastamista ja vastata kysymyksiin kuka, mitä, miten, missä, milloin ja miksi on kalastettu ja kalastetaan nykyään.
- Tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää mm. kalastonhoitosuunnitelmien tekemiseen sekä kalastuksen rajoitusten ja lupakäytäntöjen suunnittelussa. Kyseistä tietoa voidaan hyödyntää myös kolttavesien hoitoon liittyvien määrärahojen käyttösuunnitelmien tekemisessä.
- Kolttasaamelaisten kalastuskulttuurin tallentaminen ja edistäminen sekä nuottausperinteen elvyttäminen Kolttala-alueella.
- Selvittää, onko kolttasaamelaisten vakiintuneilla ”kalastusreviireillä” vielä nykypäivänä merkitystä ja miten käsitys vakiintuneista kalapaikoista syntyy.
- Kerätä koltansaamenkielistä kalastukseen liittyvää sanastoa, ja tallentaa sitä koltansaamen kielen elvytysohjelmien varten.

Lisäksi hankkeen tavoitteeksi asetettiin hankkeen ohjausryhmän hyväksymässä hankesuunnitelmassa eri kolttasaamelaisten perheiden perinteisten, vakiintuneiden kalastuspaikkojen sekä niissä mahdollisesti vuosien saatossa tapahtuneiden muutosten tallentaminen. Tästä tavoitteesta kuitenkin luovuttiin hankkeen aikana. Jo hankkeen väliraportissa (2020) todettiin, että tätä tavoitetta tulee tarkistaa ja arvioida uudelleen, sillä oli käynyt ilmi, ettei haastatellut olleet useinkaan halukkaita kertomaan perinteisten kalapaikkojensa tarkkoja sijainteja. Joissakin haastatteluissa vakiintuneista kalapaikoista on keskusteltu haastateltavien kanssa, mutta niitä ei ole tallennettu.

Paikallisilla kalastajilla on omat kalastuspaikkansa, jotka ovat usein olleet saman perheen tai suvun käytössä ja ne ovat siirtyneet heille vanhemmiltaan tai isovanhemmiltaan. Yleensä kalastuspaikat ovat kalastustukikohtien lähellä ja moni kalastaja on kulkenut samoilla kalapaikoilla pienestä pitäen vanhempiansa tai isovanhempiansa matkassa. Koska nämä kalapaikat halutaan säilyttää omina, niitä ei olla halukkaita taltioimaan arkistoihin tai kartoille.

Pääasiallisena syynä on se, että ei haluta, että luotaisiin kartta, josta kenen tahansa olisi mahdollista katsoa paikallisten kalapaikat ja vallata perinteisen tiedon mukaan muille kuuluvia kalastuspaikkoja. Lopulta asiasta ei hankkeen väliraportissa esitetyn mukaisesti keskusteltu Kolttien kyläkokouksessa syksyllä 2020, vaan kunnioituksesta haastateltujen näkemyksiä kohtaan, tehtiin päätös luopua tämän tavoitteen toteuttamisesta hankkeesta.

2. Osapuolet ja yhteistyö

Hankkeen toteuttajana toimi Kolttakulttuurisäätiö. Hankkeessa tehtiin yhteistyötä Kolttien kyläkokouksen sekä Metsähallituksen kanssa. Lisäksi arkistointiin liittyvissä asioissa keskusteltiin Saamelaismuseo Siidan, Saamelaisarkiston sekä Saamelaisen kulttuuriarkiston kanssa. Hankkeen tärkein yhteistyöryhmä oli kuitenkin kolttasaamelaisen yhteisön edustajat, joita ilman hankkeen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista.

Kolttien kyläkokous on kolttasaamelaisten perinteinen ja ikaikainen itsehallintojärjestelmä, josta on säädetty erikseen myös kolttalaissa (253/1995, 42 §, ks. myös Kolttakulttuurisäätiö 10.2.2022). Näätämön alueen ja Nellim-Keväjärven Kolttien kyläkokouksissa keskusteltiin hankkeesta kahteen otteeseen ensin keväällä 2020 ja uudelleen keväällä 2021. Kokouksissa keskusteltiin kolttasaamelaisen yhteisön näkemyksestä hankkeesta kerättyjen materiaalien tallentamiseen liittyen sekä hankkeesta yleisesti (Nellim 9.2.2020, 5 §, Sevettijärvi 16.2.2020, 5 §, Nellim 21.2.2021, 10 §, Sevettijärvi 20.2.2021, 10 §). Lisäksi hanketyöntekijä on hankkeen aikana käynyt aktiivista vuoropuhelua Kolttien kyläkokouksen sihteerin kanssa. Yhteistyö Kolttien kyläkokouksen kanssa toimi hienosti koko hankkeen ajan ja se onkin oleellinen yhteistyötaho nimenomaan kolttasaamelaisia koskettavia hankkeita suunniteltaessa.

Metsähallitus oli niin ikään yhteistyötahona hankkeen toteuttamisessa ja luovutti hankkeen käyttöön Metsähallituksen Sevettijärven alueella aiemmin toteuttamassa hoitonuottauksessa kerättyjen nuotta-apajien tiedot ja kartat. Lisäksi kesällä 2020 hankkeeseen palkatut nuottaajat toteuttivat nuotan korjauksen Metsähallituksen kiinteistön alueella Sevettijärvellä. Syksyllä 2021 Metsähallitus myös lainasi veneen ja moottorin hankkeen käyttöön, lopulta kuitenkin peruuntunutta nuottausta varten. Yhteistyö myös Metsähallituksen kanssa toimi hyvin läpi koko hankkeen.

Hankkeen nuottaajat korjaavat kylän nuotta Metsähallituksen kiinteistön pihalla Sevettijärvellä.
Kuva: Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hanke.

Myös Saamelaisarkiston ja Saamelaismuseo Siidan kanssa tehtiin yhteistyötä hankkeessa. Heti hankkeen alkumetreillä lähdettiin selvittämään, mihin kolttasaamelaista kalastusta koskevaa perinteistä tietoa sisältävä haastatteluideineisto voitaisiin tallettaa, ja millaisilla ehdoilla aineiston tallentaminen olisi mahdollista. Aiheesta keskusteltiin myös Nellim-Keväjärven sekä Näätämön alueen Kolttien kyläkokouksissa, joissa arkistointi mahdollisuuksista ja käytännöistä olivat kertomassa Saamelaisarkiston ja Saamelaismuseo Siidan edustajat. Lisäksi kokouksissa esiteltiin hankkeen työntekijän toimesta myös Saamelaisen kulttuuriarkiston tarjoamia palveluita.

Kolttien kyläkokoukset (Nellim 9.2.2020, 5§ ja Sevettijärvi 16.2.2020, 5§) päättivät, että hankkeessa kerättävä materiaali talletettaisiin Inarissa Sajoksessa sijaitsevaan Saamelaisarkistoon. Tämän jälkeen hankkeessa käytiin tiivistä vuoropuhelua Saamelaisarkiston kanssa talletukseen liittyvien ehtojen ja käytänteiden osalta, ja etsittiin yhdessä sopivinta vaihtoehtoa, joka kunnioittaa mahdollisimman hyvin kolttasaamelaisten itsemääräämisoikeutta oman aineettoman kulttuuriperintönsä osalta.

Ortodoksisen seurakunnan kanssa hankkeessa tehtiin yhteistyötä Pyhittäjä Trifon Petsamolaisen pyhiinvaelluksen yhteydessä 22. elokuuta 2020. Tällöin osana juhlan ohjelmaa hanke järjesti nuottaustapahtuman Sevettijärvellä Kolttatalon rannassa. Hanketta esiteltiin myös keväällä 2021 Ortodoksisen seurakunnan, Kolttien kyläkokouksen ja Kolttakulttuurisäätiön järjestämässä porotorstai-tilaisuudessa.

Hankkeen työntekijät osallistuivat myös Koltta-vesien hoitotyöryhmän kokouksiin 25.2.2020 sekä 1.3.2021. Kokouksissa hanketta esiteltiin hoitotyöryhmän jäsenille ja kuultiin viranomaistahojen edustajien näkemyksiä siitä, millaisesta tiedosta olisi hyötyä viranomaisten työssä.

Hankkeen työntekijä osallistui 18.8.2021 Poro- ja luontaiselinkeinojen neuvottelukunnan kokoukseen, jossa neuvottelukunnan jäsenille esiteltiin hanketta ja hankkeen sen hetkistä tilannetta. Hankkeesta kerätyn videomateriaalin editoinnista vastasi osittain Ville-Riiko Fofonoff.

Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hanke järjesti nuottausnäytöksen P. Trifonin pyhiinvaelluksen ja vedenpyhityksen yhteydessä 22.8.2020 koulun ja Kolttatalon rannassa Sevettijärvellä. Nuottaaminen kiinnosti kyläläisiä, vaikka kalansaalis jäikin kahteen kalaan. Siat paistettiin nuotiolla perinteisen tikkukalan tapaan ja jokaiselle riitti pieni maistainen saaliista. Pääkuva: Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hanke, pikkukuvat: Mari Gauriloff, Kolttakulttuurisäätiön Facebook-albumi.

3. Tulokset

3.1 Menetelmät ja aineisto

Hankkeen aineisto kerättiin ensisijaisesti haastattelemalla Inarissa kolttaluodeella asuvia kolttasaamelaisia. Hankkeessa haastateltiin yhteensä 20 kolttayhteisön jäsentä maaliskuun 2020 ja lokakuun 2021 välisenä aikana.

Haastatteluita toteutettiin koronarajoitusten sallimissa rajoissa osittain etähaastatteluita, mutta etupäässä lähihaastatteluita. Lisäksi hanketyöntekijä osallistui paikallisten kalastajien mukana kalastukseen ja tallensi eri kalastusmuodoista valokuvia sekä videomateriaalia. Yhteensä hankkeessa saatiin tallennettua noin kahdeksan tuntia videomateriaalia sekä yli 500 valokuvaa erilaisista kalastustapahtumista. Hanketyöntekijä myös kokosi kolttasaamelaiseen kalastukseen liittyvää tietoa jo aiemmin julkaistusta kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Lisäksi hanke osallistui mahdollisuuksien mukaan alueella järjestettyihin tilaisuuksiin ja tapahtumiin.

3.2 Tulokset

Hankkeelle asetettujen tavoitteiden voidaan ajatella jakautuvan neljään laajempaan päätavoitteeseen.

Hankkeen tavoitteena oli: 1. hankesuunnitelmassa esitettyjen kysymysten pohjalta kerätä tietoa perinteiseen kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyen; 2. tallentaa kalastukseen liittyvää kolttasaamelaisten perinteistä tietoa; 3. tallentaa kalastukseen liittyvää kolttasaamenkielistä sanastoa; sekä 4. nuottausperinteen elvyttäminen.

Lähestulkoon kaikki neljä tavoitetta onnistuttiin saavuttamaan hankkeessa suunnitelmien mukaisesti ja raportin tässä osiossa hankkeen tuloksia avataan tarkemmin.

Kolttasaamelaisen kalastusperinteen nykytila

Hankkeessa toteutettujen haastatteluiden perusteella kalastuksen merkitys kolttasaamelaisen kulttuurin osana on suuri. Sen merkitys ei rajoitu pelkästään kalastamiseen itse aktiviteettina tai ravinnon hankkimistarkoituksessa, vaan se on kytköksissä vahvasti myös kulttuuriin sekä yhteisölliseen ja yksilöiden henkiseen hyvinvointiin. Kalastus on kolttasaamelaisille usein edelleen myös vahva ja merkittävä osa kolttasaamelaista identiteettiä.

Hankkeessa kerätyn tiedon pohjalta kolttasaamelaisessa kalastuskulttuurissa voidaan todeta kuitenkin tapahtuneen myös muutoksia. Kalastuksen koetaan yleisesti vähentyneen ja myös kalastuksen luonne on hieman muuttunut. Perinteinen tieto kalastukseen liittyen ei välttämättä enää samalla tavalla siirry vanhemmalta sukupolvelta nuoremmille, ja perinteisten kalastusmuotojen rinnalle on noussut myös uusia kalastusmuotoja. Muutoksen taustalla vaikuttavat useat erilaiset tekijät, jotka yhdessä heijastuvat myös kolttasaamelaisen kalastuskulttuurin nykytilaan.

Ilmastonmuutos ja muuttuvat keliolosuhteet

Yksi iso kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin nykyään vaikuttava tekijä on ilmastonmuutos ja sen vaikutukset sää- ja luonnonoloihin sekä vuoden kierron aikatauluun. Perinteisen kolttasaamelaisen kalastuksen harjoittaminen on vahvasti sidoksissa eri vuodenaikoihin sekä luonnonoloihin ja -ilmiöihin. Kun luonnon herkkä tasapaino horjuu, heijastuu se suoraan luontoon vahvasti sidoksissa olevaan kolttasaamelaisten kalastuskulttuuriin.

Vaikka hankkeessa kävi ilmi, että tarkkoja päivämääriä tai ajankohtia tiettyjen kalastusmuotojen harjoittamisella ei kolttasaamelaisessa kalastuskulttuurissa ole tarvetta asettaa, liittyy kalastukseen kuitenkin tietty vuoden kierron mukaan kulkeva ennakoitavuus. Esimerkiksi jäiden lähtö, veden pinnan korkeus, syksyn ensimmäiset

pakkaset, ruska tai lumen määrä vaikuttavat oleellisesti siihen, milloin mitään kalastusmuotoa harjoitetaan tai harjoitetaanko lainkaan. Ilmastonmuutoksen myötä sää- ja luonnonolosuhteet ovat kuitenkin muuttuneet välillä täysin ennalta-arvaamattomiksi, jolloin perinteinen tieto esimerkiksi jäällä eri vuoden aikoina liikuttaessa käytettäviin reitteihin liittyen, ei välttämättä pidä enää paikkaansa. Esimerkiksi syys- ja kevätkalastuksen yhteydessä jäällä liikkumiseen voi liittyä nykyään suurempia riskejä, sillä yleisesti ottaen lämpimien ilmojen katsotaan syksyisin jatkuvan aiempaa pidemmälle, jolloin kulkemisen kestävä jääpeite tulee aiempaa myöhemmin. Lumipeite puolestaan tulee jäälle suhteessa aikaisin, jolloin jää ei ehdi jäätymään kunnolla, mikä puolestaan vaikuttaa esimerkiksi kevätjäiden petollisuuteen.

Hankkeen aikana vuosi 2020 tarjosi sääolosuhteiden muutoksesta konkreettisen esimerkin. Talvella 2019–2020 kolttaluodeella painittiin valtavien lumimäärien kanssa. Lumi satoi kohtuullisen aikaisin ja myös sydäntalven pakkupakkaset ajoittuivat tavallista lyhyemmälle ajanjaksolle tammi-helmikuun vaihteessa. Olosuhteet useilla järvilla olivat alkuvuodesta haastavat, sillä järvilla oli runsaasti vettä jään ja paksun lumikerroksen välissä. Suuren lumimäärän sulassa vesistö olivat tulvan vallassa pitkälle kesä-heinäkuulle ja heinäkuun alun sateet pitivät veden pinnan korkealla muun muassa Näätämojoessa pitkälle kesää. Tämän vuoksi Neidenin Kolttakönkällä kypälän heitto päästiin aloittamaan noin kolme viikkoa tavallista myöhemmin ja veden pinnan korkeus vaikutti myös lohien verkkopyyntiin Näätämojoella.

Luonnonvarakeskuksen (Luke) ja Metsähallituksen tiedusteluihin perustuvan saalistilaston mukaan Näätämojoen Suomen puoleinen lohisaalis jäi kaudella 2020 vain noin puoleen pitkän aikavälin keskisaalista. Saalis laski 45 prosenttia edellisvuodesta ja oli pitkän aikavälin (1972–2020) toiseksi heikoin. Luonnonvarakeskuksen mukaan vähäinen nousulohimäärä johtui pääasiassa pienten yhden merivuoden lohien alhaisesta määrästä. Heikot nousulohimäärät heijastuivat myös alhaisina lohisaaliina. (Luke 18.12.2020.)

Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset

Toisena kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin vaikuttavana tekijänä voidaan nähdä yhteiskunnassa laajemmin viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset. Taloudellisen vaurauden ja hyvinvoinnin kasvaessa Suomessa, myös suoraan luonnosta saatavan ruuan merkitys on muuttunut. Ruokaa on suhteellisen helposti saatavilla kaupoista, ja nyky-yhteiskunnan kiireisessä elämän rytmissä ruuan hankkimiselle luonnosta ei ole samalla tavalla aikaa kuin ennen.

Kolttasaamelaisten kalastusta kuvataan kuitenkin edelleen useimmiten kotitarvekalastukseksi. Suomen kalastuslaki (379/2015) sisällyttää kotitarve- ja virkistyskalastuksen vapaa-ajankalastuksen alle. Perinteistä kolttasaamelaista kalastusta ei kuitenkaan voi, eikä sitä tulisi kuvata vapaa-ajankalastuksena, vaan nimenomaan kotitarvekalastuksena.

Kun virkistyskalastuksessa painopiste on enemmän itse kalastustapahtumalla ja sen tuomalla hyvinolontunteella, kolttasaamelainen kotitarvekalastus painottuu enemmän kalasaaliin hankkimiseen. Kotitarvekalastuksella pyritään hankkimaan perheen, joskus suvunkin, käyttämät ruokakalat, ja sillä on näin ollen suoraa merkitystä myös kotitarvekalastajan toimeentulon kannalta.

Kotitarvekalastuksen merkitys kuitenkin myös kolttasaamelaisille on muuttunut. Vaikka se edelleen on tärkeää perinteiden ja ruoan hankkimisen kannalta, ei se enää välttämättä ole hengissä pysymisen edellytys kuten aikaisemmin. (Ks. myös Itkonen 2018, 40.) Itse pyydetyn kalan arvoa ei kuitenkaan tulisi mitata vain rahassa, vaan myös sen yhteydellä perinteeseen, kulttuuriin ja elämänlaatuun, ruoan laadusta puhumattakaan.

Kolttaluodeen kylissä asuvien henkilöiden ikärakenne on alkanut vanheta, kun nuoret muuttavat alueelta pois koulutus- ja työmahdollisuuksien perässä (Saamelaismuseo Siida 10.2.2022). Ikärakenteen muutos vaikuttaa myös siihen, että suurin osa alueen kalastajista on iäkkäämpiä henkilöitä, ja nuorten muuttaessa pois alueelta, myös kalastukseen liittyvän perinteisen tiedon siirtyminen sukupolvelta toiselle heikkenee.

Teknologian ja kalastusvälineiden kehitys

Teknologian ja kalastusvälineiden kehitys on vaikuttanut myös omalta osaltaan kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin. Moottorikelkkojen ja perämootoreiden kehitys ja yleistyminen ovat helpottaneet kalastusta merkittävästi ympäri vuoden. Kulkeminen pitkienkin matkojen päähän onnistuu nopeasti, mikä osaltaan tehostaa kalastusta ja mahdollistaa sen sovittamisen helpommin osaksi arkea. Samalla se kuitenkin vaikuttaa myös kalastuksen luonteeseen.

Ennen kalastamista harjoitettiin koko perheen voimin. Kalastusretkille lähti koko perhe matkaan. Etenkin kesällä kalareissulla voitiin viettää jopa useita viikkoja kerrallaan. Ennen kalastuspaikalle siirtyminen kävelemällä, hiihtämällä, porokyydillä tai soutamalla saattoi viedä koko päivän. Nykyään tämä matka on monissa tapauksissa mahdollista suorittaa jopa alle tunnissa. Tämän vuoksi myös kalastuspaikalla vietetty aika on monesti lyhyempi kuin ennen. Moottorikelkan avulla juomusten (talviverkkojen) vieminen kalapaikoille voidaan suorittaa muutamassa tunnissa ja kalareissulta tullaan jo samana iltana kotia. Myös juomusten kokeminen voidaan hoitaa lyhyellä pistäytymisellä kokuavannolla.

Niin ikään kalastuksessa käytetyt välineet ovat kehittyneet merkittävästi. Haastatteluissa nousi esille erot esimerkiksi ennen käytettyjen puuvillaverkkojen ja nykyisin usein käytettävien monofil-verkkojen välillä. Myös erilaiset vavat ja talvikalastuksessa tarvittavat välineet kuten jääkaira, ovat nykyään huomattavasti aiempaa tehokkaampia ja kevyempiä.

Nuottauksen vähennyttyä, kalastuksessa on siirrytty käyttämään enemmän verkkoja. Toisin kuin nuotta, joita yleensä on ollut vain yksi perhettä tai sukua kohden, verkot ovat edullisia hankkia. Verkoissa on saatavilla myös suurempi valikoima eri silmäkokoja. Silmäkokojen suuretessa myös saaliskalojen koko suurenee. Tämä vaikuttaa omalta osaltaan järvien kalakantojen pienenemiseen, sillä aiemmin nuottasaaliina saadut pienet kalat jäävät järveen.

Nykyisten kalaverkkojen helpon saatavuuden ja edullisen hinnan vuoksi, esimerkiksi siikaverkkojen korjaamista ei koeta vaivan arvoiseksi. Kalastajalle tulee suhteessa edullisemmaksi ostaa uusi verkko, kuin käyttää aikaa vanhan paikkaamiseen tai uudelleen pauloittamiseen. Tämä on puolestaan vähentänyt verkon korjaamistaidon opettelemisen tarvetta. Tästä poikkeuksena ovat Näätämojoella käytettävät lohiverkot, jotka ovat huomattavasti siikaverkkoja arvokkaampia. Lisäksi hyvin kalastavan lohiverkon löytäminen on rajoitetumman valikoiman vuoksi hankalampaa, jolloin sellaisen löydyttyä siitä ei olla halukkaita luopumaan, vaan se pyritään korjaamalla säilyttämään kalastuskäytössä pidempään. Lohiverkkoja myös edelleen uudelleen pauloitetaan tai liinoitetaan itse. Samalla lohiverkkoja myös muokataan paremmin omaan kalastuspaikkaan sopivaksi esimerkiksi verkon kohoja lisäämällä tai vähentämällä tai muuttamalla verkon korkeutta tai pituutta.

Moottorikelkkojen, perämootoreiden ja kalastusvälineiden kehitys ja yleistyminen ovat helpottaneet kalastusta merkittävästi ympäri vuoden.
Kuvat: Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hanke.

Kuka, mitä, miten, missä, milloin ja miksi on kalastettu ja kalastetaan nykyään?

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli kerätä kolttasaamelaisessa yhteisössä tietoa siitä, kuka, mitä, miten, missä, milloin ja miksi on kalastettu ja kalastetaan nykyään. Tämä tavoite saavutettiin osittain.

Haastatteluiden edetessä kävi selväksi, että tarkka tieto perinteisiä sukujen tai perheiden kalastuspaikkoja koskien on sellaista tietoa, jota ei välttämättä haluta jakaa yhteisön tai edes perheen ulkopuolisille henkilöille. Tämän osalta haastatteluissa esiintyi jonkin verran vaihtelua, mutta suuri osa haastatelluista henkilöistä jätti kertomatta kalapaikkojensa tarkan sijainnin. Hankkeessa on haluttu alusta asti kunnioittaa yhteisön ja jokaisen yksilön omaa valintaa joko kertoa tai jättää kertomatta kalapaikkansa, minkä vuoksi hankkeen tavoitteesta laatia selvitys kolttasaamelaisten perinteisiä kalapaikkoja koskien lopulta luovuttiin.

Yleisesti voi kuitenkin todeta, että kalastukseen liittyvä kolttasaamelainen perinnetieto kattaa tiedon sukujen perinteisesti kalastamista järvistä ja paikoista, sekä kyvyn lukea merkkejä siitä, ovatko esimerkiksi tietyt metsäjärvet kolttasaamelaisen tapaoikeuden mukaan jo jonkun toisen henkilön ”ruoka-aittoja” (ks. lisää saamelaisten tapaoikeudesta esim. Markkula & Helander-Renvall 2014, 26–27). Toisten sukujen perinteisille apajille, verkko- paikoille tai pienemmille metsäjärville ei kolttasaamelaisen tapaoikeuden mukaan tulisi mennä.

Haastatteluissa perinteisinä kalastusmuotoina kolttasaamelaisten keskuudessa nousivat esille muun muassa verkkopyynti, nuottaus, juomustelu, lippoaminen, tarpominen, kypälän heitto, matikkapadot ja nykyään myös viehekalastus (ks. myös Itkonen 2018, 39-42). Perinteisissä kalastusmenetelmissä ja tavassa harjoittaa niitä on jonkin verran vaihtelua usein sen mukaan, missä kyseinen henkilö tai hänen perheensä on asunut joko ennen kolttasaamelaisten uudelleen asuttamista, sen aikana tai asuu nykyään. Myös esimerkiksi se, että toinen vanhemmista on tullut alun perin kolttasaamelaisen yhteisön ulkopuolelta alueelta, jossa on käytössä erilaisia kalastusmenetelmiä, voi vaikuttaa perheessä perinteisesti käytettyihin kalastusmenetelmiin tai niiden variaatioihin. Ajan saatossa kolttasaamelaisten ovat myös omaksuneet eri kulttuureissa käytössä olleita kalastusmenetelmiä- ja välineitä osaksi nykyistä kalastuskulttuuriaan.

Kolttasaamelainen kalastusvuosi

Haastatteluiden perusteella kolttasaamelaisen kalastusvuoden katsotaan usein alkavan jäiden lähdöstä, mutta toki tässä löytyy hieman variaatiota. Tällöin alkaa avovesikalastuskausi, jolloin laitetaan ensimmäiset verkot, merrat ja katiskat, ja alkaa hauen kutupyynti. Kalojen sanotaan tulevan jäiden sulassa jääneen reunaan ”kurkistelemaan”, jolloin niitä on helppo pyytää. Jäätilanteen salliessa myös pilkkikausi jatkuu pitkälle kevääseen mahdollisesti aina toukokuulle asti.

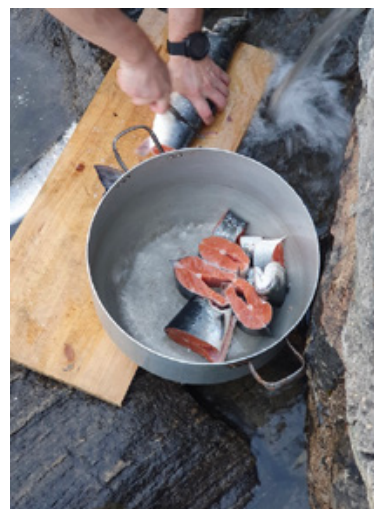
Touko-kesäkuun vaihteessa tulva-aikana taimenet alkavat nousta tiettyihin jokiin, jolloin alkaa virvelöinti ja perhokalastuskausi. Myös uistelukausi avataan usein jo alkukesästä ja verkoilla pyydetään etupäässä siikaa, ennen kuin vedet heinäkuuhun mennessä lämpenevät liiaksi. Alkukesä on otollista aikaa myös hauen pyytämiseksi tarpomalla, joskaan erityisesti nuoremman väen pyyntimuotona pidettyä tarpomista ei enää samassa määrin harjoiteta nykyään. Hauen lisäksi myös ahventa on aikoinaan pyydetty tarpomalla.

Verkko- ja kypäläverkkopyynti Näätämöjoella alkavat kesäkuussa. Kypäläverkkoa heitetään vain Norjan puolella Neidenissä Kolttakönkällä, jossa kypälän heitto ja sillä otettavien saaliskalojen määrät ovat tarkkaan säädeltäviä. Kypäläverkkopyynti on sallittua enintään 20 päivänä kesä-, heinä- ja elokuun aikana. Kypäläverkkopyynnissä jokaisen heiton välissä tulee olla vähintään kahden tunnin tauko. Kypälänheitossa on myös 1000 kilogramman kausikiintiö. Tämän täytyttyä tulee kypälänheitto lopettaa välittömästi (Näätämöjoki-työryhmä / Neiden Fiskefelleskap).

Kypäläverkolla pyydetään lohta, joka nousee Jäämerestä Näätämöjokeen kutemaan. Kypälän heitto on perinte-

nen kolttasaamelainen kalastusmuoto, mutta nykyään kápälänheitto-oikeus perustuu maanomistukseen. Lohen verkkopyynti Näätämöjoella on myös oma erityinen kalastusmuotonsa ja siinä käytössä on myös juuri tähän tarkoitukseen hankittu tai tehty verkko. Näätämön rekisterikylässä vakituisesti asuvilla ruokakunnilla on oikeus kalastaa Näätämöjoessa enintään kahdella seisovalla verkolla per ruokakunta 1.6.-31.7. välisenä aikana. Seisovan verkon käyttö on sallittua maanantaista kello 19.00 alkaen saman viikon perjantaihin kello 19.00 saakka. Verkkokalastuksessa alkaa viikonloppurajoitus perjantaina kello 19.00 ja se päättyy maanantai kello 19.00. Näätämöjoen kalastusalueella tapahtuvasta kalastuksesta ja siihen liittyvistä säännöistä on sovittu Suomen ja Norjan valtioiden välisillä valtiosopimuksilla (17/1978, 18/1978, 33/1984).

Niin Norjan puolen kápäläverkkopyyntiä kuin Suomen puolen seisovilla verkoilla tapahtuvaa pyyntiä on viime vuosina rajoitettu paikallisten kalastajien vapaaehtoisilla toimilla. Nämä toimet on toteutettu Suomen ja Norjan osapuolista koostuvassa Näätämöjoki työryhmässä. Työryhmässä on edustettuna niin valtion kuin paikallisten kalastusoikeuksien omistajien edustajia, mm Kolttien kyläkokous.. Työryhmässä neuvotellaan yhteisistä toimista ja suosituksista kalastuksen järjestämiseksi. Esimerkkinä tällaisista toimista voidaan mainita norjan kápäläpyynnin 1000 kilon saalisrajoitus sekä suomen seisovien verkkojen määrään vähentäminen kolmesta kahteen per ruokakunta. Lisäksi molemmissa maissa on omat säännöt ja saalisrajoitukset koskien vapakalastusta. (Länsman & Seppänen 2019)

Kápäläverkkoa heitetään vain Norjan puolella Neidenissä Kolttakönkäällä, jossa kápälän heitto ja sillä otettavien saaliskalojen määrät ovat tarkkaan säädeltyjä. Kuvat: Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hanke.

Keskikesällä verkkopyynti järvissä jää vähemmälle, muuta ahvenen rajauinnin aikaan heinä-elokuun taitteessa verkot saatetaan kuitenkin käyttää järvissä. Vapakalastusta ja uistelukalastusta harjoitetaan edelleen, ja myös nuottaus on hyvä tapa pyytää kalaa keskikesällä, jolloin kala ei samalla tavalla ui verkkoihin.

Keskikesän jälkeen elokuussa alkaa taimenen pyynti, ennen sen kutuajan rauhoitusta joissa. Kutuajan alettua joissa, taimenta on edelleen saatettu pyytää pitkällä siimalla ja verkoilla järvillä. Ilmojen viiletessä alkaa jälleen siian verkkopyynti. Ennen siian kutua siikaa pyydetään myös sen mädin vuoksi. Siikaa myös lipotaan, mikä nähdään hyvänä tapana pyytää pientä kääpiöitynyttä siikaa vesistä, joissa sitä on selkeästi liikaa. Joillekin haastatelluille myös merikalastus Norjan puolella kuuluu olennaisena osana syyskalastukseen.

Tuulastus on myös yksi syksyllä tapahtuva kalastuksen muoto, jossa kalaa pyydetään ennen jäiden tuloa iltojen jo pimennyttyä. Tuulastus tapahtuu pimeällä ja vaatii tyvenen kelin, jotta kalat voi erottaa vedestä.

Kun ensimmäiset kirkkaat jäät tulevat alkaa mateiden kolkkaus aika. Myös ensimmäiset juomukset laitetaan usein heti, kun jää kantaa ihmisen. Kaamosajan lähestyessä osa haastatelluista jatkaa edelleen juomustelua, mutta kalastusaktiivisuus vähenee huomattavasti. Osalle haastatelluista kaamos on aikaa, jolloin kalastusvälineitä huolletaan ja kunnostetaan taas uutta kalastusvuotta varten.

Kaamosen taittuessa tammikuussa osa haastatelluista aloittaa jo pilkkikautta ja voi myös juomustella. Sydäntalvi on myös hyvää aikaa koukkupyynnille. Koukkupyynnillä pyydetään erityisesti haukea ja helmikuun tienoilla myös mateita. Mateita pyydetään myös rysillä. Kun aurinko vihdoinkin alkaa lämmittää alkaa useiden haastateltujen elämässä pilkkikausi. Tässä vaiheessa myös juomustelu lisääntyy jälleen ja taimenen koukkupyynti alkaa. Myös harjuksen ja raudun pyynti on isossa osassa kevään kalastusta. Osa haastateltavista katsoi, että kalastusvuosi alkaa juuri pilkkikauden alkaessa, kun aletaan jo odottaa jäiden lähtöä.

Tässä raportissa esitetty kolttasaamelainen kalastusvuosi perustuu hankkeessa haastateltujen henkilöiden kuvauksiin kalastuksen vuotuisuudesta. Sen perusteella saa hyvän kuvan kolttasaamelaisen kalastuskulttuurin rikkaudesta ja merkityksestä osana arkea. Se ei kuitenkaan edusta ainoaa oikeaa kolttasaamelaista kalastusvuoden kiertoa, ja onkin syytä muistaa, että kolttasaamelaisten perheiden ja yksilöiden välillä on eroavaisuuksia siinä mitä kalastusmuotoja käytetään, milloin kalastetaan ja missä kalastetaan.

Myös vastaus kysymykseen, miksi kalastetaan, vaihtelee perheittäin ja jopa yksilötasolla. Toiselle tärkeää on kalastuskulttuurin ylläpito, toiselle kalastus on merkittävä tekijä henkisen hyvinvoinnin kannalta. Kuten aiemmin on käynyt esille, kolttasaamelainen kalastus on usein edelleen kotitarvekalastusta, ja ruuan hankkiminen perheelle on tärkeä motiivi kalastukselle. Kalastuksesta saadaan myös tärkeitä käsityömateriaaleja, kuten kalannahkaa ja kalan selkänikamia, perinteisten kolttasaamelaisten käsityöiden tekemiseen. Ajatus kestävästä kalastuksesta nousee esille vahvana arvona monin eri tavoin haastatteluissa sukupolvesta riippumatta.

Viranomaisten hyödynnettävissä olevaa tietoa

Kolttaluonnon kalavesien hoitoa ja kalastusta säännellään useiden eri tahojen toimesta. Merkittävintä päätösvaltaa käyttää Inarin kalatalousalue. Kolttaluonnon kalavesien hoitoon on myös erillinen Kolttavesien hoitotyöryhmä, jossa ovat edustettuina Lapin ELY-keskuksen kalatalousyksikkö, Metsähallitus, Inarin kalatalousrahasto ja Kolttien kyläkokous. Kolttavesien hoitoon saadaan vuosittain Maa- ja metsätalousministeriöstä määräraha, jonka käytöstä työryhmä päättää. Viime vuosina määrärahan suuruus on ollut noin 50 000 euroa/vuosi. Maa- ja metsätalousministeriön viimeaikaisissa rahoituspäätöksissä on edellytetty, että vesien hoidossa kalaistutukset eivät ole vesien hoidon muuttuneiden painopisteiden vuoksi ensisijainen vaihtoehto. Kalaistutuksia tehdään siten harkitusti muuttuneiden tavoitteiden mukaisesti. Istutuksia suoritetaan vain taimenilla aikaisempien vuosien tapaan. Istutukset toteuttaa Luonnonvarakeskuksen Inarin kalanviljelylaitos. Vesien hoidon painopisteenä on pidetty luontaisten kalakantojen turvaamista ja elinvoimaisina säilyttämistä.

Luonnonvarakeskus aloitti vuonna 2019 Näättäjäjoen lohien kutukantaselvityksen teon. Näättäjäjoen lohista on tehty geneettiset selvitykset ja tuotetaan tutkimusraportti sekä määritetään kutukantatavoitteet. Kolttaköngän kalatietä käyttävien kalojen määrät lasketaan yhteistyössä Neiden Fiskefelleskapin kanssa. Myös neuvottelut Norjan vastuuviranomaisten ja Neiden Fiskefelleskapin kanssa laskurilaitteen hankkimiseksi ja rahoittamiseksi on aloitettu. Laskurilaitteella voitaisiin laskea kaikki Näättäjäjoen vaelluskalat ja arvioida lohikannan kokoa ja arvioida maiden välistä saaliinjakoa. Tuotetulla tiedolla on suora vaikutus kalastuksen sääntelyyn Näättäjäjoessa niin Norjassa kuin Suomessa.

Viimeisen kolmen vuoden (2019-2021) painopiste kolttavesien hoidossa on ollut Näättäjäjoen lohien kalastuksen ja tilan selvityksissä. Muiden vesien tilaa seurataan koekalastuksilla ja vähäisessä määrin kirjanpitokalastuksilla. Kalojen istutuksia on vähennetty merkittävästi, Näättäjäjoen vesistöalueelle ei tehdä lainkaan istutuksia ja Paatsjoen vesistöalueelle istutetaan taimenta muutamiin järviin ja siikaa Nellimin ja Keväjärven alueen valikoituihin metsäjärviin. Oikein mitoitettulla kalastuksella on keskeinen merkitys kalavesien ja kalakantojen terveinä pysymisessä. (Kolttaluonnon kalavesien hoito, toimintakertomus 2019, Kolttaluonnon kalavesien hoitosuunnitelma 2020)

Tiedon tallentaminen

Tiedon keräämisessä hankkeen aikana onnistuttiin kiitettävästi ja haastatteluja toteutettiin eri puolilla Kolttaluonnon aluetta ja myös sen ulkopuolella asuvien sekä eri-ikäisten kolttasaamelaisen yhteisön jäsenten kanssa (kaikki haastateltavat olivat täysi-ikäisiä). Kerätyn tiedon tallentamiseen ja arkistointiin liittyvät kysymykset sen sijaan vaativat paljon selvittelyä heti hankkeen alusta lähtien, alkuperäiskansojen ja tässä tapauksessa saamelaisen perinteisen tiedon keräämiseen ja tallentamiseen liittyvät kysymykset ovat monin paikoin edelleen avoimia. Kevään 2020 aikana hankkeessa käytiin tärkeitä keskusteluja aiheen tiimoilta kolttayhteisön parissa niin Kolttien kyläkokouksissa kuin kolttasaamelaisille tarkoitetuissa keskusteluilloissakin Nellimissä ja Sevettijärvellä (Inarilainen 29.1.2020; Inarilainen 12.2.2020). Aiheeseen liittyen käytiin keskusteluja myös Saamelaisarkiston, Saamelaisen kulttuuriarkiston sekä Saamelaismuseo Siidan arkiston edustajien ja myös Saamelaiskäräjien virkamiesten kanssa.

Keskustelut keskittyivät muun muassa siihen millaista perinnetietoa on sopivaa kerätä, arkistoida ja julkaista tällaisen hankkeen tiimoilta. Kaikki alkuperäiskansojen perinteinen tieto ei ole kaikille avointa tietoa, eikä kolttasaamelaisessa tai saamelaisessa yhteisössä laajemmin ole käyty kattavaa keskustelua siitä, millainen tieto on kaikille avointa, millainen tieto on avointa vain yhteisön jäsenille, ja onko jokin tieto täysin salaista. Tähän linkittyy voimakkaasti keskustelu myös siitä, tuleeko salaiseksi luokiteltavaa saamelaisen perinnetietoa kerätä alkuunkaan, ja miten sen kerääminen ja tallettaminen vaikuttaa perinnetiedon luonteeseen. Toisaalta keskustelua tulisi käydä myös siitä, voiko yksilö päättää esimerkiksi yhteisön yhteisen salaisen tiedon jakamisesta, ja miten yhteisön sisällä pystyttäisiin tarpeen vaatiessa määrittelemään, mikä on yhteisön näkökulmasta tällaista yhteistä salaista tietoa. (Ks. esim. Ruotsala 2016; ks. myös Porsanger & Guttorm 2011.)

Koska tämän hankkeen päättyessä saamelaisten perinteiseen tietoon liittyen monia isoja kysymyksiä on edelleen auki, hankkeessa on pyritty toimimaan parhaan tällä hetkellä saatavilla olevan tiedon valossa. Hankkeen aikana keskustelua aiheesta pyrittiin edistämään erityisesti kolttsaamelaisessa yhteisössä.

Perinteisen tiedon jatkokäyttöön liittyvät kysymykset, esimerkiksi julkaistun tai arkistoidun tiedon omistusoikeuteen, tekijän oikeuksiin ja saatujen hyötyjen jakoon liittyvät seikat, ovat oma lukunsa (Nordin Jonsson 2011, 111–122; ks. myös Åhrén 2017.) Näistäkin asioista tulisi keskustella kolttsaamelaisen ja myös laajemmin saamelaisyhteisön sisällä ja tarkastella näitä kysymyksiä myös suhteessa kansalliseen lainsäädäntöön ja kansainväliseen oikeuteen. Hankkeessa kerätyn ja arkistoidun tutkimusaineiston avoimuudesta käytiin keskustelua myös hankkeen ohjausryhmän kanssa aloituskokouksessa. Hankkeelle toimittamassa ohjeistuksessaan Lapin ELY-keskus kehottaa hankkeita avaamaan tutkimusaineistonsa avoimen tieteen periaatteiden mukaisesti (Lapin ELY-keskus 2019, 14). Suomen perustuslaki (731/1999) kuitenkin takaa saamelaisille oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (17.3 §), sekä saamelaisten kotiseutualueella saamelaisille niitä koskevan itsehallinnon (121 §). Lisäksi myös kansainvälinen oikeus esimerkiksi Kansalisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleis-sopimuksen 27. artikla takaa alkuperäiskansoille vahvan suojan omaan kulttuuriinsa. Koska Suomen ratifioimat kansainväliset sopimukset ja perustuslaki asettavat viitekehyksen muulle kansalliselle lainsäädännölle, hankkeessa katsotaan, että saamelaiset ja tässä tapauksessa kolttsaamelaiset ovat lainsäädännön näkökulmasta myös julkisin varoin rahoitetuissa hankkeissa oikeutettuja itse päättämään omaan kalastukseen liittyvän perinteisen tietonsa avoimuudesta myös hankkeen jälkeen, kun kerätty tieto on siirretty arkistoon.

Hankkeessa kerätyn aineiston tallennuksesta keskusteltiin Kolttien kyläkokouksissa Nellimissä 9.2.2020 ja Sevetijärvellä 16.2.2020. Molemmat kyläkokoukset päättivät, että hankkeessa kerätty aineisto arkistoidaan Saamelaisarkistoon ja lupa aineistoon pääsemiseksi tulee pyytää erikseen Koltthaneuvostoilta (ks. Kolttien kyläkokous 9.2.2020, 5 § ja Kolttien kyläkokous 16.2.2020, 5 §). Kolttien kyläkokousten päätettyä kerätyn aineiston tulevaisiksi arkistointipaikaksi Saamelaisarkiston, hankkeen hanketyöntekijä kävi Saamelaisarkiston kanssa keskusteluja aineiston arkistoinnin ehtoista. 8.9.2020 Saamelaisarkisto ilmoitti uudesta linjastaan saamelaisen kulttuuriperintöön kuuluvien yksityisarkistojen hankintaan liittyen (Kansallisarkisto 8.9.2020). Tämä linja vastasi enemmän myös hankkeen toivomaa linjaa. Onkin siis perusteltua todeta, että tiedon tallentamiseen ja arkistointiin liittyvien kysymysten osalta hankkeessa tehtiin suunniteltua enemmän työtä ja tässä työssä onnistuttiin hyvin.

Sanaston tallentaminen

Hankkeessa kerättiin talteen kolttsaamenkielistä kalastukseen liittyvää sanastoa ja laadittiin eri aiheisiin lajiteltuja sanaluetteloita. Sanastoa kerättiin haastatelluilta haastattelutilanteiden yhteydessä sekä olemassa olevista kirjallisuuslähteistä (Moshnikoff 1980, Moshnikoff & Sammallahti 1988, Sverloff 1989, Sammallahti & Moshnikoff 1991, Mettäpuro & Moshnikoff 2009, Mettäpuro & Moshnikoff & Moshnikoff 2012, Moshnikoff & Moshnikoff 2020)

Sanoja on koossa yli neljänsadan käsitteen verran. Sanat ja käsitteet sisältävät paikoin jo hiipuvaa perinnetietoutta, joka katoaa arjen käytöstä kolttsaamelaisen perinnekalastuksen tapakulttuurin korvautuessa nykyaikaisilla kalastusmenetelmillä. Esimerkiksi verkkokalastukseen, nuotan osiin ja nuottaukseen liittyviä sanoja on useita kymmeniä. Ennen nuotan köydet tehtiin männynjuurista punomalla; ohuempaa juuriköyttä (kiöudd) käytettiin verkon ja nuotan yläpaulana ja paksumpaa käytettiin nuotan vetoköytenä. Helposti saatavilla olevien modernien materiaalien syrjäytettyä juuriköyden nuotassa, myös juuriköyttä merkitsevän sanan käyttö on loppunut. Pyydykset värjättiin tuhkan ja koivunjuuriparkin (ceccmös) tai tuhkan ja värijauheen (päinnmös) sekoituksella, riippuen siitä, mitä väriä haettiin. Myös veneenrakennusperinne on luonnonkansalle ominainen; kolttsaamelainen vene oli ennen juuriommelve; metallinaulojen sijaan veneen laudat kiinnitettiin toisiinsa puunjuurilla ompelemalla. Tätä veneenrakennustaitoa on elvytetty Saamelaismuseo Siidan ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen yhteistyöhankkeessa 2014 (Kolttakulttuurisäätiö 24.4.2018).

Kerätty sanasto luo pohjan jatkaa kalastukseen liittyvän sanaston ja käsitteistön laajentamista. On tärkeää, että sanaston keruuta jatketaan ja etenkin vanhemmilta yhteisön jäseniltä saadaan talteen arvokasta kolttsaamenkielistä kalastuskulttuuriin liittyvää sanastoa.

Kalastusanasto hyödyntää koltansaamen kielen ja kulttuurin oppilaita ja opiskelijoita sekä kaikkia kiinnostuneita perehtymään kolttsaamelaiseen kalastuskulttuuriin ja ottamaan sanastoa käyttöön. Sanasto jaetaan koltansaamea opettavien tahojen käyttöön (Saamelaisalueen koulutuskeskus, Oulun yliopiston Giellagas-instituutti, koltansaamen etäopetushanke) sekä Kolttakulttuurisäätiön *Čiõllpie'zzest škoou'le – sää'mpäärnai jiijjáškiõllsaž škooulpää'ljes* (Kielipesästä kouluun – kolttsaamelaisten lasten omakielinen koulupolku) –hankkeelle (<https://www.kolttsaamelaiset.fi/kolttakulttuurisaaatio/koulupolkuhanke/>). Sanastoa eteenpäin siirtämällä sitä voidaan hyödyntää uuden koltansaamenkielisen ja kulttuurinmukaisen oppimateriaalin tuottamisessa.

Nuottaus

Hankkeessa pyrittiin elvyttämään nuottausperinnettä koltta-alueella.

Sevettijärvelle on hankittu kyläläisten käyttöön nuotta kolttavesien hoitoon varatulla määrärahalta 2010-luvun alkupuolella Sevettijärven reittivesistön hoitokalastusta varten.

Nuottaa on käytetty kesäisin Metsähallituksen toteuttamassa kolttavesien hoitokalastuksessa. Lisäksi nuottaa on käytetty nuottausnäytöksissä Sevettijärvellä järjestettyjen tapahtumien yhteydessä. Paikalliset asukkaat ovat myös lainanneet nuottaa alueella tapahtuneeseen kalastukseen.

Kesällä 2020 hankkeen palkkaamat nuottaajat vetivät nuottaa Sevettijärven alueella. Sevettijärvellä kyläläisten käytössä ollut nuotta osoittautui kesällä 2020 huonokuntoiseksi ja nuotan kunnostus vei alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen huomattavan osan nuottaajien kokonaistyöajasta. Nuotta onnistuttiin korjaamaan käyttökuntoon nuottaamista varten, mutta nuotta oli hauras ja repeili nuotattaessa. Nuotan heikosta kunnosta johtuen, jokaisen nuottauskerran jälkeen jouduttiin käyttämään arvokasta aikaa nuotan paikkaamiseen. Kun nuottaamaan pystyttiin, sitä toteutettiin Metsähallituksen Sevettijärven alueella aiemmin toteuttamassa hoitonuottauksessa kartoitetuilla apajilla. Nuottauksen osalta kaikkiin tavoitteisiin ei päästy, sillä vanhojen apajapaikkojen kartoituksessa sekä nuottaukseen liittyvän sanaston keräämisessä kohdattiin haasteita. Paikallisia ei myöskään pystytty osallistamaan nuottaukseen siinä määrin kuin alun perin hankkeessa oli tarkoitus.

Kesällä 2020 nuottaajat valmistivat nuottaalut Kolttakulttuurisäätiön toimipisteenä toimivan Kolttatalon rantaan. Oikeanlaiset nuottaalut helpottavat nuotan kuivattamista ja puhdistamista käytön jälkeen. Nuottaalut valmistettiin perinteisen mallin mukaisina ja ne on mahdollista myös purkaa ja siirtää toisen järven rantaan tarvittaessa.

Hanketyöntekijä selvitti nuotan kunnan ja korjaustarpeet keväällä 2021 ja nuottaan tilattiin tarvittavat materiaalit ja tarvikkeet loppukesästä 2021. Hankkeessa oli haasteita nuotan korjaajan löytämisessä, minkä vuoksi syksyllä 2021 suunniteltu nuottaus ja apajapaikkojen kartoitus jäivät tekemättä. Nuotan korjaaminen on sittemmin aloitettu ja sen olisi tarkoitus olla valmis kesään 2022 mennessä.

Kolttasaamelaisen nuottausperinteen säilymisen kannalta olisi tärkeää, että myös Nellimin ja Keväjärven alueilla olisi omat nuotat, joita olisi mahdollista käyttää Sevettijärven nuotan tapaan. Jos Sevetin nuotta viedään toiseen vesistöön, pitää se desinfioida mennessä ja tullessa vesistöalueelta toiselle, lohiloisen (*gyrodactylus salaris*) leviämisen estämiseksi (<https://www.luontoon.fi/lohiloinen>).

3.3 Toteutusvaiheen arviointi

Hankkeen toteutuksessa onnistuttiin hyvin. Hanke toteutettiin alusta loppuun kolttasaamelaisen yhteisön jäsenen kanssa ja kolttasaamelaisista arvomaailmaa kunnioittaen. Hankkeessa ei missään vaiheessa tingitty siitä periaatteesta, että kolttasaamelaisilla on täysi itsemääräämisoikeus omaa kulttuuriperintöään, ja tässä tapauksessa nimenomaan kalastukseen liittyvää perinteistä tietoaan koskien. Hanke siis tehtiin alusta loppuun kolttasaamelaisen yhteisön ehdoilla, mikä katsotaan hankkeen suurimmaksi onnistumiseksi.

Hankkeessa kuultiin ajatuksia monen ikäisiltä ja eri sukupuolia edustavilta kolttasaamelaisen yhteisön jäseniltä, jotka asuvat eri puolella Inarin kuntaan ja myös Norjan puolella. Kerätyn haastatteluaineiston voidaan siis katsoa olevan suhteellisen kattava ja antavan monipuolisen kuvan kolttasaamelaisesta kalastuskulttuurista.

Koltansaamenkielistä kalastussanastoa onnistuttiin keräämään kiitettävästi hankkeessa sekä haastateltavilta että eri kirjallisista lähteistä (esim. Mettäpuro & Moshnikoff 2009).

Nuottaus sai hankkeessa melko ison roolin, mikä omalta osaltaan vei aikaa ja huomiota hankkeen muilta osioilta. Nuottaus myös keskittyi Sevettijärven lähiseutuun, kun taas Nellimin ja Keväjärven puolella nuottaus ei päästy toteuttamaan. Lopulta nuottaukseen kuitenkin liittyi myös merkittävä onnistuminen hankkeessa, sillä nuottauskulttuuria on hankkeen myötä onnistuttu jälleen herättelemään Sevettijärven alueella.

Suurin hankkeen etenemistä hidastanut tekijä oli koronapandemia. Koronarajoitukset vaikuttivat suoraan esimerkiksi kokoontumisten ja tapahtumien järjestämiseen. Lisäksi haastattelujen tekeminen kasvotusten oli välillä mahdotonta, jolloin haastattelut jouduttiin toteuttamaan alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen puhelimitse. Ajoittain koronatilanne esti kokonaan hanketyöntekijän osallistumisen kalastukseen paikallisten henkilöiden kanssa. Myös esimerkiksi keväälle 2021 suunniteltu juomustustapahtuma jouduttiin perumaan vallinneen koronatilanteen vuoksi. Tapahtumassa oli tarkoitus esitellä juomusten laitoa ja kokemista koululaisille, paikallisille asukkaille ja muille paikalle tulleille. Lisäksi tapahtumassa olisi ollut mahdollisuus pilkkiä ja tulistella. Koronasta johtuen hankkeessa jouduttiin siis tekemään jatkuvaa tilanteen arviointia koronaan liittyen ja ottamaan kaikessa toiminnassa huomioon erityinen varovaisuus ja suojautuminen.

Toinen hankkeen toteutukseen hidastavasti vaikuttanut tekijä oli alkuperäiskansojen perinteisen tiedon keräämiseen ja tallentamiseen edelleen liittyvät avoimet kysymykset. Hankkeen alussa jouduttiin käyttämään paljon aikaa näiden kysymysten selvittämiseen, eikä tätä oltu hankkeen suunnitteluvaiheessa huomioitu. Lopulta kuitenkin tapa, jolla perinteisen tiedon keräämiseen, tallentamiseen ja käyttöön liittyvät kysymykset saatiin hankkeessa ratkaistua, voidaan katsoa yhdeksi hankkeen merkittäväksi onnistumiseksi.

Omalta osaltaan hankkeen etenemiseen vaikutti myös hanketyöntekijän vaihtuminen, kun hankkeen aloittamisesta oli ehtinyt kulua vasta kahdeksan kuukautta. Hankkeessa elokuussa 2020 aloittanut Jarno Mäki joutui ottamaan haltuun valtavan määrän tietoa nopealla aikataululla. Hankkeessa ennen Mäkeä tammikuussa 2020 aloittanut hanketyöntekijä oli kuitenkin hankkeen käytettävissä asiantuntijan roolissa hankkeen loppuun saakka.

Edellä mainittujen hidastavien tekijöiden ilmaannuttua, hankkeelle päätettiin hakea jatkoaikaa 30.11.2021 saakka.

MAALISKUU 16, 2020

Koltttatalo on kiinni 16.-27.3. välisen ajan koronavirustartuntojen välttämiseksi

Koronavirustilanteen takia Koltttatalo sulkee ovensa tänään 16.3. kahden viikon ajaksi varotoimena viruksen leviämiseksi. Koltttatalo on suljettuna 16.-27.3. välisen ajan. Jatkosta tiedotamme nettisivuillamme.

Koltttatalolla toimivat kolttien kyläkokouksen ja Kolttakulttuurisäätiön toimistot. Työntekijät ovat siirtyneet etätöihin.

Yhteystietomme löydätte tästä:
Kolttakulttuurisäätiö
Kolttien kyläkokous

Koronapandemia vaikutti Kolttakulttuurisäätiön ja Kolttien kyläkokouksen toimintaan. Ensimmäisen kerran Koltttatalo sulki ovensa 16.3.2020 viruksen leviämisen ehkäisemiseksi. Kuvankaappaus www.kolttsaamelaiset.fi -sivulta.

3.4 Julkaisut

- Hankkeen aikana kerätystä materiaalista on valmistumassa julkaisu, johon on koostettu hankkeen aikana kerättyä uutta tietoa sekä koottu lisätietoa jo aiemmin julkaistuista lähteistä.
- Kalastushanke on osallistunut vuoden 2021 koltansaamenkielisen seinäkalenterin julkaisemiseen
- Hankkeessa on valmistettu Powerpoint-esitys, jossa on kerrottu tiivistetysti hankkeen pääkohdat. Tätä esitystä on käytetty apuna esiteltäessä hanketta muun muassa Kolttien kyläkokouksille, Poro- ja luontaiselinkeinojen neuvottelukunnalle sekä Kolttavesien hoitotyöryhmälle.
- Hankkeessa kuvattua materiaalista on editoitu lyhyitä videopätkiä, joissa esitellään koltansaamenkielellä muun muassa juomusten (talviverkkojen) laittoa ja kokemista sekä nuottaalkujen rakentamista.
- Hankkeessa on laadittu koltansaame-suomi -kalastussanasto

Nettisivut, sosiaalinen media

Hankkeen Internet-tiedottaminen tapahtui pääasiassa Kolttakulttuurisäätiön ylläpitämällä nettisivuilla (www.kolttasaamelaiset.fi). Nettisivujen rinnalla hankkeesta tiedotettiin sosiaalisen median alustoilla Facebookissa ja jonkin verran Instagramissa ja Twitterissä.

Kalastuskulttuurihanke www.kolttasaamelaiset.fi -sivulla:

Sinustako hanketyöntekijä kolttasaamelainen perinnekalastuskulttuuri -hankkeeseen? (18.11.2019)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/sinustako-hanketyontekija-kolttasaamelainen-perinnekalastuskulttuuri-hankkeeseen/>

Kolttasaamelaisen kalastuskulttuurihankeen hanketyöntekijäksi Laura Olsen-Ljetoff (20.12.2019)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttasaamelaisen-kalastuskulttuurihankeen-hanketyontekijaksi-laura-olsen-ljetoff/>

Porotorstai Kolttatalolla 23.1. klo 18-20. (21.1.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/porotorstai-kolttatalolla-23-1-klo-18-20/>

Kolttakulttuurisäätiön Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeen keskusteluiltama Nellimin kerhotalolla pe 31.1.2020 klo 17.00-19.00 (23.1.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttakulttuurisaation-kolttasaamelainen-kalastuskulttuuri-hankkeen-keskusteluiltama-nellimin-kerhotalolla-pe-31-1-2020-klo-17-00-19-00/>

Kolttakulttuurisäätiön Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeen keskusteluiltama Sevettijärvellä Kolttatalolla pe 14.2.2020 klo 17.00-19.00 (3.2.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttakulttuurisaation-kolttasaamelainen-kalastuskulttuuri-hankkeen-keskusteluiltama-sevettijarvella-kolttatalolla-pe-14-2-2020-klo-17-00-19-00/>

Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeessa siirrytään toistaiseksi etähaastatteluihin (24.3.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttasaamelainen-kalastuskulttuuri-hankkeessa-siirrytaan-toistaiseksi-etahaastatteluihin/>

Ensi kesänä nuotalle? (22.4.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/ensi-kesana-nuotalle/>

Hakuaikaa jatkettu! (19.5.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/hakuaikaa-jatkettu/>

Kolttasaamelaisen kalastuskulttuuri -hankkeen nuottaajiksi valittiin Tauno Porsanger ja Tuomas Kiprianoff (10.6.2020) <https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttasaamelaisen-kalastuskulttuuri-hankkeen-nuottaajiksi-valittiin-tauno-porsanger-ja-tuomas-kiprianoff/>

Kolttakulttuurisäätiö etsii hanketyöntekijää Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeeseen (20.7.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttakulttuurisaatio-etsii-hanketyontekijaa-kolttasaamelainen-kalastuskulttuuri-hankkeeseen/>

P. Trifonin pyhiinvaellus 2020 Sevettijärvellä ja Nellimissä (11.8.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/p-trifonin-pyhiinvaellus-2020-sevettijarvella-ja-nellimissa/>

Jarno Mäki on valittu uudeksi hanketyöntekijäksi Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – Perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttaluodeella -hankkeeseen (21.8.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/jarno-maki-valittu-uudeksi-hanketyontekijaksi-kolttasaamelainen-kalastuskulttuuri-perinteisen-tiedon-merkitys-tallentaminen-ja-hyodyntaminen-kolttaluodeella-hankkeeseen/>

Koltansaamenkielinen seinäkalenteri tulee taas (14.12.2020)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/koltansaamenkielinen-seinakalenteri-tulee-taas/>

Koltansaamenkielinen seinäkalenteri 2021 on nyt noudettavissa! (13.1.2021)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/koltansaamenkielinen-seinakalenteri-2021-nyt-noudettavissa/>

Porotorstaita vietetään Sevettijärvellä 27.1. (17.1.2022)

<https://www.kolttasaamelaiset.fi/porotorstaita-vietetaan-sevettijarvella-27-1/>

Kalastuskulttuurihanke Kolttakulttuurisäätiön Facebookissa:

12.6.2020 Nue'ttjen Saa'mi kue'llsee'llemkulttuur - ha'ŋkkõ'sse lie va'lljuum kie'ss – på'rggmannu 2020 äi'ggen Tauno Porsanger da Tuomas Kiprianoff. / Nuottaajiksi Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeeseen on valittu kesä-elokuuksi 2020 Tauno Porsanger ja Tuomas Kiprianoff.

<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/2108895485901707>

26.6.2020 Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeessa kylän nuotan kunnostus Sevettijärvellä etenee ja puolivälin etappi korjaushommassa lähenee. Nuotan kimpussa ahertavat nuottaajamme Tauno ja Tuomas. Näihin tunnelmiin on hyvä päättää viikko ja toivottaa kaikille Sevettijärven rannalta rentouttavaa kesäviikonloppua!

<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/2143219719135950>

7.8.2020 Tiörv'vuõdid Če'vetjääu'r reeddast! Saa'mi kue'llsee'llemkulttuur -ha'ŋkkõðzzâst nue'tt lij åå'n čiohttum da te'sttnuõttum jáhtta jeä'kkää. Nue'tt tuáimm puârast, poorrâmkue'lid ko'ddeš nuõ'ttin da tõ'st seämmast pu'ts-teš Sää'mpõõrt reedd laappi rii'ssin. Nue'ttmen lie nue'ttjen Tauno da Tuomas.

Terveisiä Sevettijärven rannalta! Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeessa kylän nuotta on nyt korjattu ja koenuotattu eilen illalla. Nuotta toimii hyvin, syömäkalat saatiin ja siinä samalla tuli Kolttatalon rannan apaja ruopattua. Nuotta vetämässä nuottaajamme Tauno ja Tuomas.

<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/2250053071785947>

21.8.2020 Jarno Mäki on valittu uudeksi hanketyöntekijäksi Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri, Perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttaluodeella -hankkeeseen.

<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/2286909398100314>

22.8.2020: P. Trifonin pyhiinvaellus 2020

Pyhittäjä Trifon Petsamolaisen pyhiinvaellus järjestetään tänä vuonna Lapin ortodoksisen seurakunnan ja Kolttakulttuurisäätiön yhteistyönä 22.-23. elokuuta Sevettijärvellä ja Nellimissä. Vedenpyhityksen, liturgian ja lounaan jälkeen on iltapäivän ohjelmassa Kolttakino koululla, jossa katsotaan Kuun metsän Kaisa. Tapahtumarikkaan päivän päätteeksi nuotataan koulun ja Kolttatalon rannassa ja tulistellaan sekä kahvistellaan nuotiopaikalla.

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.2289355751189012>

Kalastuskulttuurihanke Kolttakulttuurisäätiön Facebook-sivun kansikuvissa:

Maaliskuu 2021: Mikk Feodoroff juonnsi å'rnn Čue'lsjäu'rr 1975. /Mikko Feodoroff juomuksilla Suolisjärvellä 1975. Kuva: Jorma Puranen

<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/a.389119117879361/2773628472761735>

Kesäkuu 2021: Mikko Feodoroff njeävv puáv vönnsa, Rautaperäjäu'rr 1985. / Mikko Feodoroff nostaa nuotan perän veneeseen, Rautaperäjärvi 1985. Kuva: Jorma Puranen
<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/a.389119117879361/3081769508614295>

Syyskuu 2021: Erkki Feodoroff keäss nue'tt, Rautaperäjäu'rr 1977 / Erkki Feodoroff vetää nuottaa, Rautaperäjärvi 1977. Kuva: Jorma Puranen
<https://www.facebook.com/kolttakulttuurisaatio/photos/a.389119117879361/3260055930785651>

Hankkeen julkaisemat omat tiedotteet tai hankkeeseen liittyvät kirjoitukset eri medioissa:

- Inarilainen 29.1.2020: Nellimin kerhotalolla keskustellaan perjantaina kolttasaamelaisten kalastuskulttuurista.
- Inarilainen 12.2.2020: Inarilaisessa julkaistiin juttu, jossa tiedotettiin Sevettijärvellä järjestettävästä keskusteluiltamasta.
- Inarilainen 22.4.2020: Ensi kesänä nuotalle?
- Inarilainen 13.5.2020: Kolttakulttuurisäätiön vastine otsikolla "Tarkennuspyyntö Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri- hankkeen saamalle palautteelle Inarilaisen artikkelissa 6.5.2020" oli Inarilainen-lehdessä julkaistuun Jaakko Peltomaan kirjoittamaan artikkeliin "Inarin valtuuston kokous koronan varjossa".

Hankkeen omien julkaisujen lisäksi hanke on saanut näkyvyyttä myös muissa medioissa:

- 28.1.2020 hankkeen vastuullista johtajaa Veikko Feodoroffia sekä hanketyöntekijä Laura Olsén-Ljetoffia haasteltiin YLE Sámen radiolähetyksessä ohjelmassa Dearvva! Tiörv! Tierva! (linkki lähetykseen: <https://areena.yle.fi/audio/1-50400282>) hankkeen tiimoilta.
- 4.2.2020 Laura Olsén-Ljetoff oli vieraana YLE Sámen radiolähetyksessä ohjelmassa Dearvva! Tiörv! Tierva! (linkki lähetykseen: <https://areena.yle.fi/1-50400342>) Nellimissä järjestetyn keskusteluiltamän tiimoilta.
- 28.7.2020 Ságat julkaisi artikkelin Lager bok om skoltesamisk tradisjonsfiske (saatavissa osoitteessa: <https://www.sagat.no/nyheter/lager-bok-om-skoltesamisk-tradisjonsfiske/19.23074>).
- 1.9.2020 hankkeen nuottaajista tehtiin televisiojuttu, joka esitettiin YLE Oddasatissa (linkki lähetyksessä esitettyyn juttuun: <https://areena.yle.fi/1-50610420>)
- 1.9.2020 YLE Sápmi julkaisi artikkelin Nuáttmõš i'lla teänab sä'mmlai arggpeei'v – nue'tti tuáivva, što nuõri miõl keäzzče še sä'mmlai ä'rbvuõđlaž šeellemvue'jj (saatavissa osoitteessa: <https://yle.fi/sapmi/3-11488681>).
- Kauppalehti Optio 4.9.2020, Saamelaiset korutaiteilijat käyttävät materiaalina pahkoja, kalan nahkaa ja jopa siian selkänikamia <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/saamelaiset-korutaiteilijat-kayttavat-materiaalina-pahkoja-kalan-nahkaa-ja-jopa-siian-selkanikamia/55d302a1-84b6-4c65-aa3f-e2e743673ada>

4. Tulosten arviointi

4.1 Tulosten käytännön sovelluskelpoisuus

Hankkeen tulokset ovat suoraan hyödynnettävissä kolttasaamelaisessa kulttuurissa. Hankkeessa kerätty tieto perinteisestä kolttasaamelaisesta kalastuksesta mahdollistaa perinnekalastuksen säilymisen ja kalastustietouden siirtymisen nykynuorille ja tuleville sukupolville, joilla ei välttämättä olisi muuten mahdollisuutta oppia oman kulttuurin perinteisiä kalastustapoja ja perinteitä. Hankkeessa kerättyä ääni- ja kuvamateriaalia on myös mahdollista käyttää esimerkiksi kolttasaamen kielen- tai kulttuurin opiskelun apuvälineenä. Lisäksi hankemateriaalin arkistoinnin jälkeen, sen avulla kolttasaamelaisten on mahdollista myös tulevaisuudessa saada tietoa omista sukulaisistaan ja heidän kalastuksestaan. Tuloksia voidaan myös käyttää apuna mahdollisissa jatkotutkimuksissa.

Hanke on lisännyt perinteisen kolttasaamelaisen (kalastus-)kulttuurin näkyvyyttä niin paikallisesti kuin mediassa sekä edistänyt perinteisen lähiruuan näkyvyyttä. Hankkeessa selvisi myös, että alueella olisi enemmän kalastajia ja kalapaikkoja, mikäli saalista olisi mahdollista käyttää monipuolisemmin. Yksi kalastusta lisäävä tekijä olisi, jos joitain alueen vesiä vaivaava kääpiöitynyt siika voitaisiin hyödyntää ravinnoksi. Tämä olisi mahdollista, mikäli alueella olisi kalan käsittely- ja jalostuspaikka, jossa muutoin ”roskakalaksi” mielletty kääpiösiika voitaisiin jatkojalostaa esimerkiksi purkittamalla. Tällöin kalansaaliin käytettävyys lisääntyisi ja tämä mahdollistaisi kalastamisen useammilla järvillä. Tällä olisi myös osaltaan kalastonhoidollisia seurauksia. Kun ”roskakalaa” alettaisiin pyytää vähemmäksi, järvien kalakannan laatu paranisi. Kalamäärä vähenisi mutta vastaavasti kalan keskikoko suurenisi. Vähentynyt kalamäärä myös hidastaisi vesistön rehevöitymistä ja vähentäisi petokalojen (hauki) määrää järvissä. Kun alueen kalansaaliiden käyttökelpoisuus paranisi, mahdollistaisi se myös pienimuotoisen kalastusyrityksen, kun jalostettua kalaa voitaisiin myydä eteenpäin. Tämä edellyttäisi kuitenkin alueelle elintarvikeviranomaisen hyväksymät tuotantotilat kalankäsittelylle.

Hankkeessa on muutettu Sevettijärven kylänuotan mallia ”kalastavammaksi” ja alettu muutenkin korjaamaan nuottaa käyttökelpoiseksi sekä valmistettu nuotalle ulut. Tämä mahdollistaa nuotan helpomman käytön ja, toivottavasti, paremmat kalansaaliit tulevaisuudessa. Tällä pyritään mahdollistamaan nuotta-perinteiden säilyminen ja siirtyminen tuleville sukupolville, esimerkiksi osallistamalla koululaisia nuottaamiseen mukaan. Hankkeen aikana selvisi myös kuinka vähän nuotan- ja verkkokorjaustaitoisia ihmisiä alueelta löytyy. Alueella olisikin tarvetta suunnitella ja toteuttaa aiheeseen liittyviä kursseja.

4.2 Tulosten tieteellinen merkitys

Hankkeessa tuotettiin arvokasta ja monialaista tietoa kolttasaamelaisen yhteisön kalastuskulttuurista ja siihen liittyvästä perinteisestä tiedosta. Vaikka tietoa tuotettiin ensisijaisesti kolttasaamelaisen yhteisön omia tarpeita ajatellen, hankkeen tuloksia voidaan pitää merkittävänä myös sekä kansallisen että kansainvälisen tutkijayhteisön näkökulmasta.

Hanke toteutettiin alusta loppuun alkuperäiskansa saamelaisten omista lähtökohdista ja hankkeen eteneminen on tapahtunut kolttasaamelaisen yhteisön eikä tiedemaailman asettamilla ehdoilla. Hankkeessa kolttasaamelaisen perinteinen tieto on nostettu keskiöön ja hankkeessa esitellyt tulokset pohjaavat lähestulkoon yksinomaan kolttasaamelaisen perinteiseen tietoon ja yhteisön jäsenten keskuudessa tehtyihin haastatteluihin. Tällä hetkellä saamelaisten perinteisen tiedon suojasta sekä saamelaisten aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvän itsemääräämisoikeuden toteutumisesta käydään valtioiden rajat ylittävää keskustelua saamelaisten keskuudessa. Saamelaisten parlamentaarissa neuvostossa 25.1.2021 alkaen voimassa olevaan toimintasuunnitelmaan

on nostettu yhdeksi tavoitteeksi luoda saamelaisten yhteiset, pohjoismaiset linjaukset koskien saamelaisten kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon hallintaa, suojelua ja hyödyntämistä sekä suojelutarvetta ja tapoja (Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto, 25.1.2021, s.4.). Aiheesta käydään keskustelua myös Suomessa ja laajemmin pohjoismaisella tasolla (ks. esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.11.2021), mutta valmiita linjauksia ei tällä hetkellä ole.

Vaikka selkeiden linjausten puute kolttasaamelaisten perinteisen tiedon käyttöä, tallentamista ja suojelua koskien on aiheuttanut haasteita tässä hankkeessa, hanke on osaltaan tuottanut tärkeää tietoa ja kuvannut sitä, miten nämä kysymykset ovat tässä hankkeessa ratkaistu kolttasaamelaisen yhteisön toimesta.

Viime vuosina alkuperäiskansojen perinteinen tieto on noussut vahvasti länsimaisen tieteen rinnalle keskusteltaessa esimerkiksi luonnonmonimuotoisuuden liittyvistä kysymyksistä arktisella alueella (ks. esim. CAFF 2021). Saamelaisten perinteinen tieto on vuosisatojen aikana opittuja tietoja ja taitoja arktisella alueella elämisestä. Tämä tieto on siirtynyt sukupolvelta toiselle käytännön oppimisen sekä suullisen kerronnan avulla. Kolttasaamelaista kalastusta koskeva perinteinen tieto on luonnollisesti keskeisessä osassa hankkeessa tuotettua tietoa arvioitaessa.

Tässä loppuraportissa on esitelty osittain sitä hankkeessa kerättyä perinteistä tietoa, jonka voidaan ajatella olevan avointa myös yhteisön ulkopuolisille. Se on kerrottu siinä muodossa, kuin perinteinen tieto usein myös välittyy sukupolvelta toiselle, luonnollisena osana ihmisten elämää ja arkea. Kuvaus kolttasaamelaisesta kalastusvuodesta osoittaa kuitenkin, mikä merkitys kalastukseen ja luonnosta ja luonnossa elämiseen liittyvillä tiedoilla ja taidoilla on kolttasaamelaisille. Se on koko kolttasaamelaisen kalastuskulttuurin perusta ja sen elinvoimaisuus on myös vahvasti sidoksissa alueen luonnon tilaan.

5. Lähdeluettelo

- CAFF (2021). Circumpolar Biodiversity Monitoring Program Strategic Plan: 2021-2025. Conservation of Arctic Flora and Fauna International Secretariat: Akureyri, Iceland. ISBN 978-9935-431-98-1.
- Inarilainen 29.1.2020. Nellimin kerhotalolla keskustellaan perjäntaina kolttasaamelaisen kalastuskulttuurista.
- Inarilainen 12.2.2020. Kolttakulttuurisäätiön Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri -hankkeen keskusteluilta Sevettijärvellä Kolttatalolla pe 14.2.2020 klo 17.00-19.00.
- Itkonen, Panu (2018). Kolttasaamelaisten selviytymisen edellytykset: Tutkimus elinkeino- ja kotitarve toiminnan yhteydestä luontoon Inarin koltta-alueella. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Kalastuslaki 379/2015
- Kansallisarkisto 8.9.2020. Linjaus saamelaisen kulttuuriperintöön kuuluvien yksityisarkistojen hankinnasta. KA/19374/07.01.01.04.05 /2020.
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.
- Koltta-alueen kalavesien hoito TOIMINTAKERTOMUS 2019
- Koltta-alueen kalavesien hoitosuunnitelma 2020
- Kolttakulttuurisäätiö 24.4.2018. Blogi #4: Muistin juuret – juurivene valmistui kolttayhteisön kollektiivisen muistin avulla. Luettavissa osoitteessa: <https://www.kolttasaamelaiset.fi/blogi-4-muistin-juuret-juurivene-valmistui-kolttayhteisön-kollektiivisen-muistin-avulla/>.
- Kolttakulttuurisäätiö (2020). Väliraportti: Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen koltta-alueella –hankkeesta. Hyväksytty ohjausryhmän kokouksessa 28.10.2020.
- Kolttakulttuurisäätiö 10.2.2022. Kolttien kyläkokous. Luettavissa osoitteessa: <https://www.kolttasaamelaiset.fi/kolttien-kyläkokous/yleista/>.
- Kolttien kyläkokous 9.2.2020. Pöytäkirja 5 §. Nellim-Keväjärven alueen kolttien kyläkokous. Nellim, Nellimin kerhotalo.
- Kolttien kyläkokous 16.2.2020 5 §. Pöytäkirja. Näätämön alueen kolttien kyläkokous. Sevettijärvi, Sevettijärven koulu.
- Kolttien kyläkokous 20.2.2021 10 §. Pöytäkirja. Näätämön alueen kolttien kyläkokous. Sevettijärvi, Sevettijärven koulu.
- Kolttien kyläkokous 21.2.2021. Pöytäkirja 10 §. Nellim-Keväjärven alueen kolttien kyläkokous. Nellim, Nellimin kerhotalo.
- Kolttalaki (293/1995)
- Lapin ELY-Keskus (2019). Lapin ELY-keskuksen rahoittaman tutkimus- ja selvitystoiminnan yleiset ehdot ja ohjeet. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
- Lohiloinen - Gyrodactylus salaris. Luettavissa osoitteessa: <https://www.luontoon.fi/lohiloinen>
- Luke 18.12.2020. Näätämöjoelta vaisu lohisaalis. Luettavissa osoitteessa: <https://www.luke.fi/uutinen/naatamo-joelta-vaisu-lohisaalis/>.
- Maija Länsman & Markku Seppänen. 2019. Näätämöjoen kestävä lohen-kalastuksen säätelymalli : Osallistava mielipidetutkimus kalastajille Suomen puolella. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 5/2019. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 53 s.
- Markkula, Inkeri & Helander-Renvall, Elina (2014). Ekologisen Perinnetiedon Käsikirja. Arktisen keskuksen tiedotteita 59. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Mettäpuro, Aune & Moshnikoff, Satu (2009). Kuvitettu käsityösanasto, suomi-koltta = Ķiött-tuâjjsa'nnõs snimldõggivui'm, lääddas da säämas. Če'vetjäu'rr: Kolttien kyläkokous 2009.
- Mettäpuro, Aune & Moshnikoff Jouni & Moshnikoff Satu (2012). Saa'mi Ķiött-tuâjjsää'nn Ķe'rjj säämas da lääddas = Kolttien perinnekäsityösanakirja koltta-suomi : Kolttien kyläkokous (2012)
- Moshnikoff, Jouni (1980). Sää'nnoocâmĶe'rjj säämas da lääddas = Sanahakemisto koltaksi ja suomeksi: Kouluhallitus – Valtion painatuskeskus 1980
- Moshnikoff & Sammallahti 1988. U'cc sääm-lää'dd sää'nnĶeârjaž = Pieni koltansaame-suomi sanakirja: Jorgaleaddji 1988

- Moshnikoff & Moshnikoff (2020). Suomi-koltansaame-sanakirja = Lää'dd-sää'm sää'nnke'rjj. Aanar: Sää'mte'gğ 2020
- Nordin Jonsson, Åsa (2011). Ethical guidelines for the documentation of árbediehtu, Sami traditional knowledge. Teoksessa Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor (toim.), Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information System, Law and Ethics. DIEĐUT 1/2011. Alta: Bjørkmanns Trykkeri AS.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.11.2021. Konferenssi Pohjoismaiden alkuperäiskansojen perinteisen tiedon suojasta ja aineettomasta omaisuudesta. Luettavissa osoitteessa: <https://okm.fi/tapahtumat/2021-11-11/konferenssi-pohjoismaiden-alkuperaiskansojen-perinnetiedon-suojasta-ja-aineettomasta-omaisuudesta>.
- Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor (2011), Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information System, Law and Ethics. DIEĐUT 1/2011. Alta: Bjørkmanns Trykkeri AS.
- Ruotsala, Anni-Helena (2016). Saamelaisen kulttuuriperinnön omistajuus. Min árbi. Saatavissa: <https://peda.net/utsjoki/ss/oppiaineet2/smb/saamen-kulttuuri/min-%C3%A1rbi/m-arsko>.
- Saamelaismuseo Siida 10.2.2022. Sää'mjie'llem. Luettavissa osoitteessa: http://www.samimuseum.fi/saamjillem/suomi/tieto_etusivu.html.
- Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto 25.1.2021. Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston toimintasuunnitelma 25.1.2021 alkaen seuraavaan täyskokoukseen asti. Hyväksytty täyskokouksessa 25.1.2021.
- Sammallahti, Pekka & Moshnikoff, Jouni (1991). Suomi - koltansaame sanakirja = Lää'dd - sää'm sää'nnke'rjj. Girjegiiisá 1991
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- Sverloff 1989. Suomi - koltansaame piensanasto = suáma-sääém sieömsäennös.
- Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information System, Law and Ethics. DIEĐUT 1/2011. Alta: Bjørkmanns Trykkeri AS, 97-126.
- UNESCO 10.2.2022. UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger, Interactive Atlas. Luettavissa osoitteessa: <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>.
- Valtiosopimus 17/1978
- Valtiosopimus 18/1978
- Valtiosopimus 33/1978
- Åhrén, Mattias (2017). Indigenous Creativity and the Public Domain – Terra Nullius Revisited? Teoksessa Xanthaki, Alexandra; Valkonen, Sanna; Heinämäki, Leena & Nuorgam, Piia (toim.), Indigenous Peoples' Cultural Heritage: Rights, Debates, Challenges. Leiden: Brill Nijhoff, 130–148.

6. Liitteet

Koltansaame-suomi -kalastussanasto

